

LATVIJAS
UNIVERSITĀTE

UZTICĒŠANĀS TĒMAI VĒLTĪTU PĒTĪJUMU NOZĪMĪGUMS, EIROPAS PĒTĪJUMU ATZIŅAS, JAUNĀKAIS PĒTĪJUMS PAR UZTICĒŠANOS BALTIJAS VALSTĪS UN ZIEMEĻVALSTĪS

INTA MIERIŅA

LATVIJAS UNIVERSITĀTE

UZTICĒŠANĀS KĀ SOCIĀLAIS KAPITĀLS

- **Valsts bagātību** tradicionāli mēra kā kombināciju no dabas kapitāla, fiziskā jeb saražotā kapitāla, un cilvēkkapitāla.
- 1998.gadā Kristians Grūtaerts Pasaules Bankas ziņojumā secina, ka šie trīs kapitāla veidi tikai daļēji nosaka ekonomiskās izaugsmes procesu, jo tajos nav ņemts vērā **kā ekonomikas dalībnieki mijiedarbojas, lai veicinātu izaugsmi un attīstību.**
- Trūkstošais posms ir **sociālais kapitāls - uzticēšanās**, kas veicina sadarbību un var stiprināt ekonomiku un palielināt labklājību.

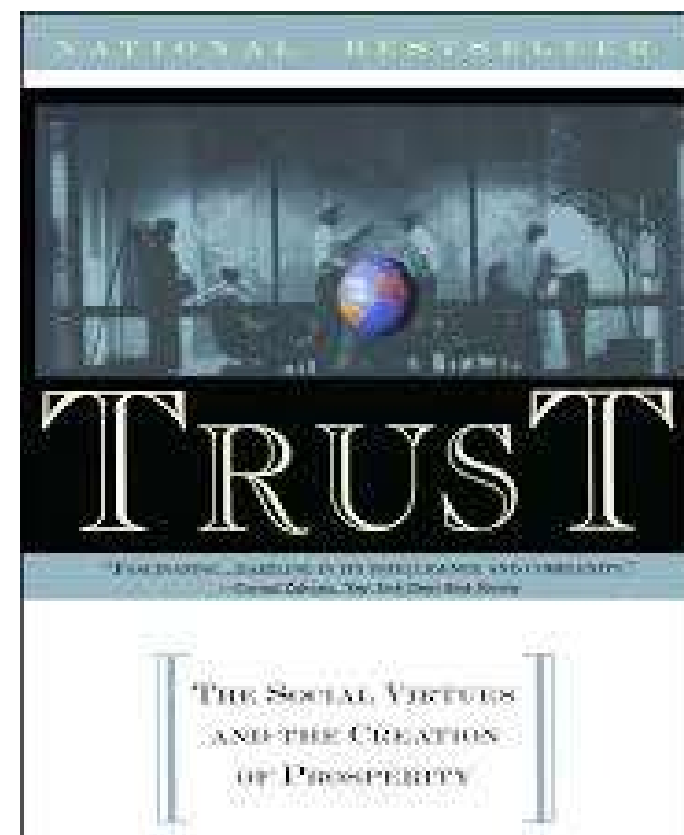
ZINĀTNIEKU UN LABKLĀJĪBAS PĒTNIEKU ATZIŅAS

«Sociālais kapitāls ir līme, kas satur sabiedrību kopā un bez kuras nav iespējama ekonomiskā izaugsme vai cilvēku labklājība.» (Grootaert 1998)

«Spēcīgs sociālais kapitāls, kas balstīts uz uzticēšanos, pilsonisko līdzdalību un efektīvām institūcijām nodrošina ekonomisko labklājību un ekonomisko izaugsmi» (Zenghelis et al., 2020).

Uzticēšanās ir «...viens no svarīgākajiem sintētiskajiem (vienojošajiem) spēkiem sabiedrībā» (Simmel 1990).

«Bez uzticēšanās sadarbība kļūst dārga un neparedzama, palielinot transakciju izmaksas» (Fukuyama 1999)

**Starppersonu jeb
vispārējā** uzticēšanās –
uzticēšanās starp cilvēkiem,
kas dzīvo tajā pašā kopienā,
sabiedrībā, valstī

+Specifiskā uzticēšanās personīgi pazīstamiem cilvēkiem

Politiskā uzticēšanās –
iedzīvotāju, “ierindas pilsoņu”
uzticēšanās institūcijām un
amatpersonām, kurām ir
politiskā vara (parlaments;
politiskās partijas; politiķi)

+Uzticēšanās dažādām institūcijām

UZTICĒŠANĀS VEIDI

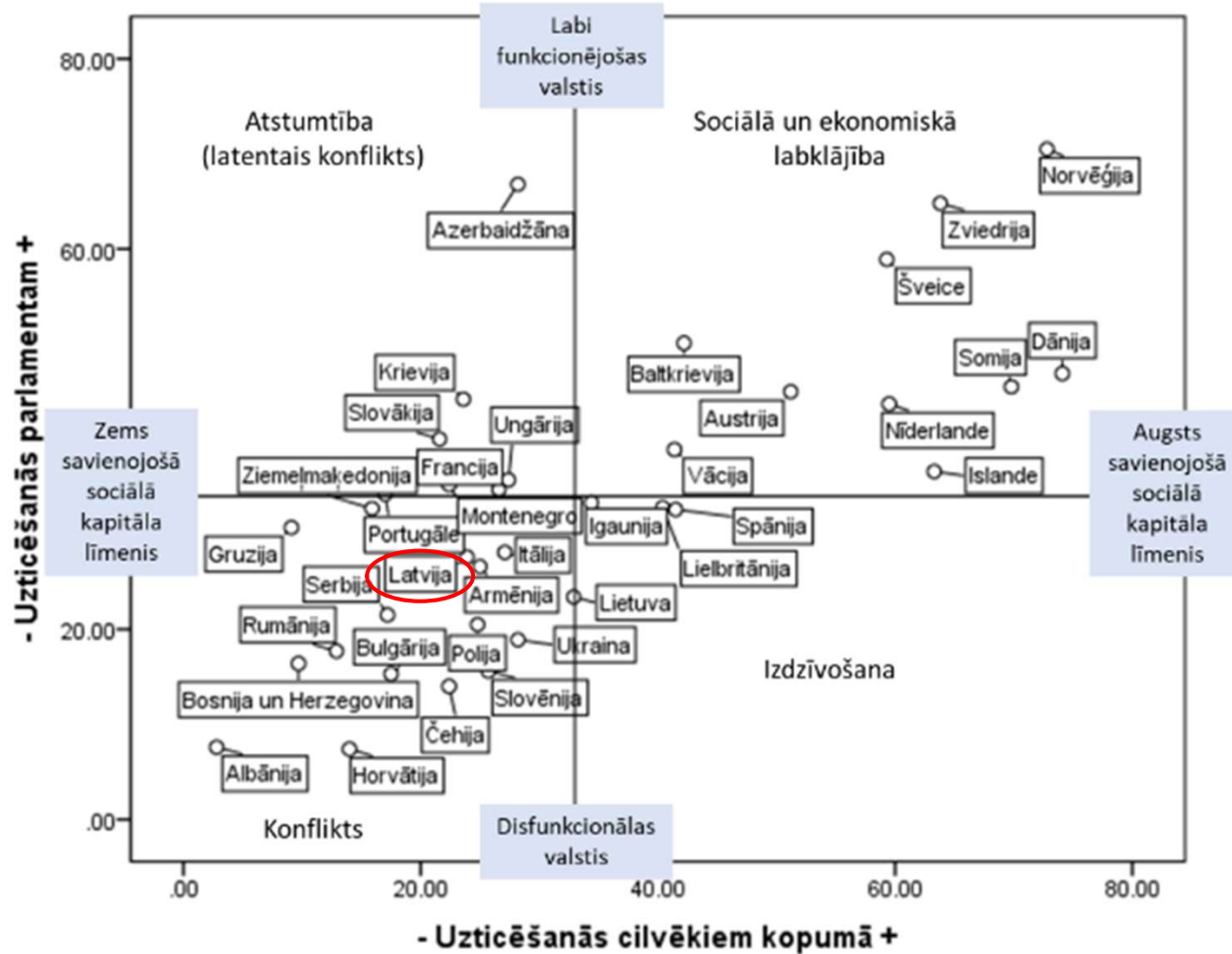
UZTICĒŠANĀS – ZIEMEĻU ZELTS

Ziņojums aplūko sociālo uzticību Ziemeļvalstu sabiedrībās. Ziemeļvalstīs ir visaugstākais sociālā uzticības līmenis pasaulē. Tas nes labumu gan ekonomikā, gan indivīdam un sabiedrībai kopumā. Ziņojums aplūko iemeslus, kāpēc Ziemeļvalstīs izveidojusies tik augsta sociālā uzticība un kādi izaicinājumi to sagaida nākotnē.

KAM VAJADZĪGA UZTICĒŠANĀS?

- Starppersonu uzticēšanās **veicina sadarbību** iedzīvotāju starpā, morālu uzvedību, rūpes vienam par otru un kopējo labumu.
- Darba vidē tā veicina **produktīvas un atbalstošas attiecības**, darbinieku apmierinātību un lojalitāti, uzlabo procesu caurspīdīgumu un darba **efektivitāti, veicina radošumu un inovācijas**.
- Politiskā uzticēšanās **mazina izvairīšanos no nodokļu nomaksas, krāpniecību un korupciju** (Uslaner, 1999; Rose & Shin, 2001), **veicina brīvprātīgu valdības rīkojumu, noteikumu un likumu ievērošanu**.
- Uzticēšanās var veicināt atgriezenisko saiti un ideju ieguldījumu no pilsoniskās sabiedrības, un aktīvu iesaisti demokrātiskajos procesos kopumā, uzlabojot pieņemto **lēmumu kvalitāti, efektivitāti un leģitimitāti** (Pateman, 1975; Almond & Verba 1989; Mishler & Rose 2005, Knack 2002).
- Tā ir **svarīga politiskai un ekonomiskai stabilitātei**, īpaši krīzes apstākļos (Catterberg & Moreno, 2006), tas ir arī valsts drošības jautājums.

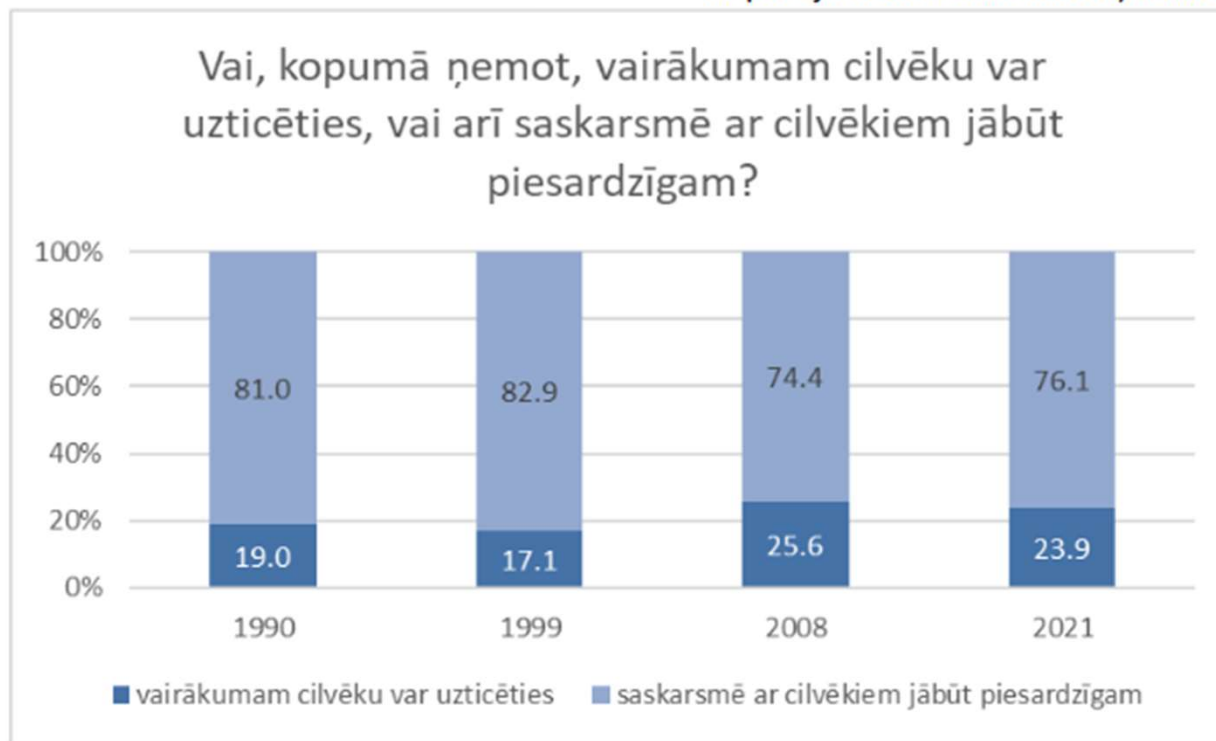
Narajanas un Vūlkoka (2000) valsts-pilsoņu attiecību modelis

KĀDA IR
SITUĀCIJA
LATVIJĀ?

VAI REDZAM UZLABOJUMUS?

Vispārējā uzticēšanās izmaiņu dinamika (%)

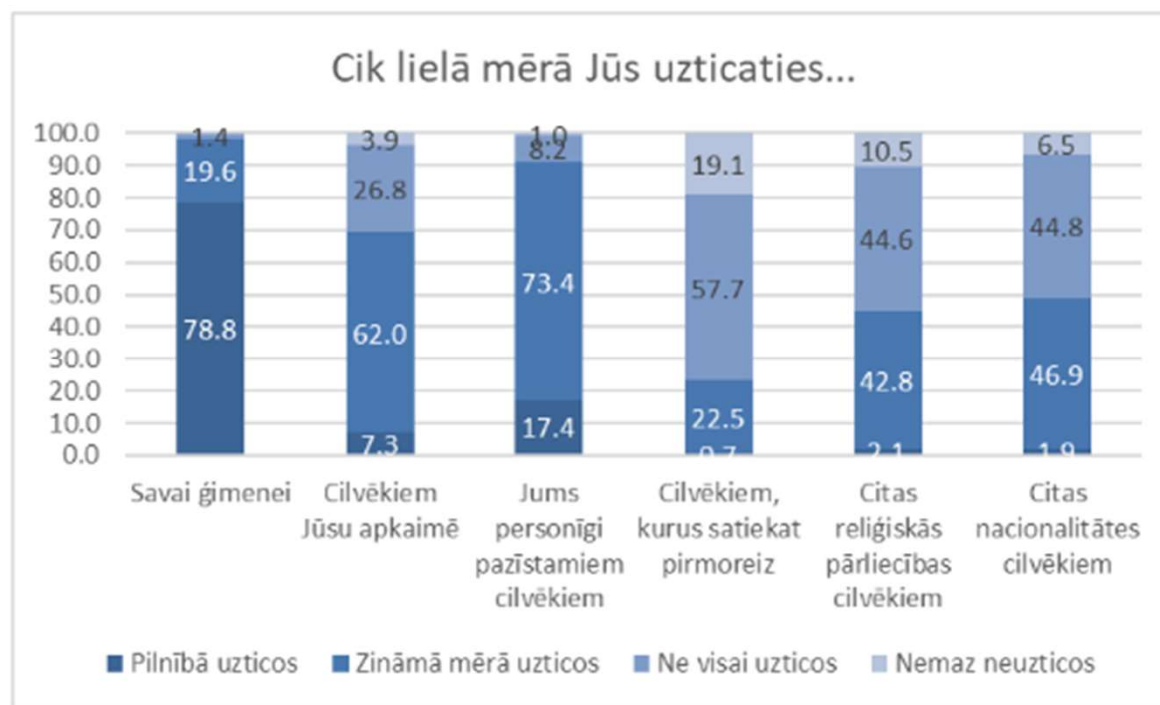
- Uzticēšanās augusi darbaspējīgo iedzīvotāju vidū (~20-50.g.v.), bet vecāka gadugājuma – nē.
- Attiecībā uz **uzticēšanos valdībai un parlamentam**, tā ir svārstīga, bet **uzticēšanās partijām ir mazinājusies.**

Avots: EVS dati. 2021. Svērti dati.

KAM UZTICAS CILVĒKI LATVIJĀ?

- **Uzticēšanās ‘rādiuss’** (kam cilvēki uzticas) var būt atšķirīgs (Fukuyama 1999, 2001).
- Pastāv **zināms kompromiss (trade-off) starp ģimenes un neradniecības saišu stiprumu** (Portes 1998; Howard 2003; Pitchler & Wallace, 2007; Kaariainen & Lehtonen 2006).
- **Latvijā uzticēšanās rādiuss ļoti šaurs** – pamatā uzticēšanās apstājas pie ģimenes robežām.
- Salīdzinājumā ar citām valstīm, **īpaši zema uzticēšanās cilvēkiem savā apkaimē un ko satiek pirmoreiz** – Bosnijas, Albānijas un Krievijas līmenī. Cilvēkiem, kas ir citādi – citu CA-Eiropas valstu līmenī.

. Specifiskā uzticēšanās dažādām iedzīvotāju grupām (%)

Avots: EVS dati. 2021. Svērti dati.

VAI PADOMJU MANTOJUMS?

- Paļaušanās uz neformāliem tīkliem apvienojumā ar vispārējās uzticēšanās trūkumu, pilsoniskās sabiedrības vājumu un zemu uzticēšanos institūcijām bieži tikusi minēta kā **postkomunistisko sabiedrību iezīme** (Rose 1999; Jovitt 1992). Sabiedrība sadalās mazās, cieši saliedētās grupās (Gibson 2001), kas rūpējas par «savējiem» uz citu rēķina.
- Neuzticēšanās - pagātnes politiskās kultūras un mentalitātes vēsturiskās iesakņotības rezultāts (piem., Howard 2003, Sztompka 1998, Howard 2003; Paldam & Svendsen 2000; Rose & Shin 2001; Uslaner 2003), cilvēkiem ieaudzināts neuzticēties, pašiem rūpēties par sevi un savām vajadzībām.

VAI TIEŠĀM?

- **Starppersonu uzticēšanās – daļēji.** Arī EVS dati par Latviju liecina, ka **jaunākās paaudzes uzticas vairāk!**
- **Politiskā uzticēšanās – nē** (Mieriņa & Cers 2015; Mishler & Rose 2001). Uzticēšanos institūcijām labāk izskaidro politiskie faktori: pašreizējo politisko institūciju darbības rezultātu vērtējums un priekšstats par korumpētību.

KĀ VEICINĀT UZTICĒŠANOS?

- Pētnieki ir pierādījuši, ka uzticēšanās cilvēkiem patiešām **tiek iemācīta agrīnā dzīves posmā** un parasti saglabājas visu mūžu (Schwadel & Stout 2012; Wilkes 2011). To var uzskatīt par relatīvi stabilu cilvēka cilvēka personības daļu (Stolle & Hooghe 2004) – par **morālu vērtību**, kuras pamatā ir vispārēja ticība citu cilvēku labajai gribai un pārlicība, ka pret tiem jāizturas tā, it kā viņi būtu uzticami (Uslaner, 2008).
- **Jāmāca jau bērniem!**

SABIEDRĪBAS SAŠĶELTĪBAS LOMA

- Uzticēšanās un pilsoniskās sadarbības normas ir spēcīgākas **turīgākās un vienlīdzīgākās valstīs**, kurās ir zemāks sociālās polarizācijas līmenis (Knack un Keefer (1997). Sociālā polarizācija un sociālā spriedze grauj vispārēju uzticēšanos, padarot savstarpējo saišu veidošanu mazāk iespējamu.
 - **Latvijā viens no augstākajiem nevienlīdzības līmeņiem Eiropā!**
- Cilvēki **no zemākajiem sociālajiem slāņiem** uzticas mazāk nekā citi. Tas saistīts ar vispārējo trauksmi un nedrošību, ierobežotākiem finanšu resursiem, kā arī ar to, ka pret viņiem biežāk izturas negodīgi un bez cieņas (Dehley & Newton, 2003; Patterson, 1999).
 - **Latvijā ļoti augsts nabadzībai un sociālai atstumtībai pakļauto personu skaits!**
- Arī **etniskā un kultūras sašķeltība** var kaitēt arī vispārējai uzticībai (sk. Snack un Keefer 1997; Delhey un Newton 2003).
 - **Latvijā pieaug etniskā spriedze!**

«Pieaugot nevienlīdzībai, cilvēki jūt, ka viņiem ir mazāk kopīga ar citiem sabiedrības locekļiem. [...] Lielāka nevienlīdzība izraisa mazāku uzticēšanos - un mazāk rūpju par cilvēkiem, kas atšķiras no jums pašiem» (Mitchell & Uslaner, 2002: 4, 26).

ATZIŅAS NO PĒTĪJUMA PAR UZTICĒŠANOS BALTIJAS VALSTĪS UN ZIEMEĻVALSTĪS

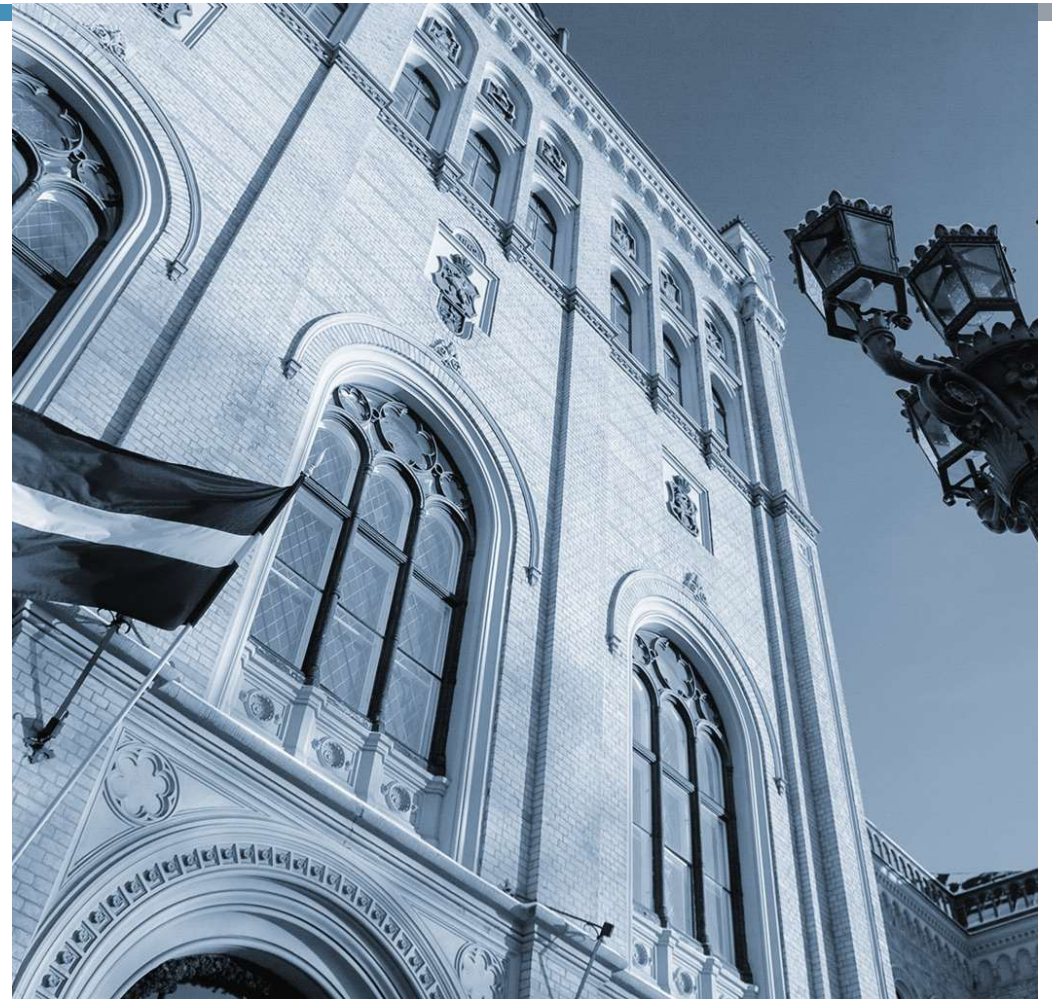
The Economic Integration of the Nordic-Baltic Region through
Labour, Innovation, Investments and Trade (LIFT)

- **Kas skaidro uzticēšanos? (regresiju analīze)**
- Izglītotākie uzticas vairāk, turklāt iegūtās izglītības efekts Ziemeļvalstīs ir izteiktāks:
 - **vairāk māca caurviju prasmes ('soft skills'), ne tikai matemātiku, ģeogrāfiju u.tml.**
- Mazāk uzticas tie, kas ir **auguši lielā vai diezgan lielā trūkumā**
 - **svarīgi novērst nabadzību bērnībā!**
- Mazāk uzticas arī **tie, kas pēdējo 3 mēnešu laikā bijuši bezdarbnieki**
 - **attieksme pret grūtībās nonākušiem cilvēkiem!**

SECINĀJUMI: KĀ PALIELINĀT UZTICĒŠANOS?

- Svarīga ir politika, kas **atbalsta sociālo iekļaušanu** (WEF, 2017). Jāmazina **nevienlīdzība un sociālā sašķeltība**, veicinot solidaritāti, pro-sociālas attieksmes un normas (Gesthuizen et al. 2008; Bohnke 2008).
- Jāatbalsta **NVO**, kolektīvās rīcības aktivitātes, kur veidojas pozitīvas sadarbības pieredze, kultūra un sabiedrības saliedētība (UNEP, 2018).
- Jāinvestē **institūciju darba kvalitātē, atvērtā pārvaldībā**, jāveido **atvērta, cienpilna un saprotama komunikācija** ar sabiedrību, izrādot patiesu interesi un rūpes par iedzīvotājiem, viņu situāciju un viedokli.
- **Jānodrošina strukturālie apstākļi**, kur var attīstīties sadarbība un uzticēšanās (North 1990; Skocpol 1999; Keefer un Knack 1997; Gambetta 2000; Levi 1996).
- Izglītībā un prasmju attīstībā būtu jāuzsver **adaptīvas un elastīgas zināšanas un caurviju prasmju attīstību**, lai mazinātu tehnoloģisko pārmaiņu negatīvo ietekmi uz sociālo saliedētību un sociālo taisnīgumu (Zenghelis et al., 2018).
- Jāstiprina **labklājības valsts, stabils sociālais nodrošinājums**, kas ļautu rast laiku un resusus līdzdalībai, iedrošināt uzticēties (Gelissen et al. 2012; Wallace un Pichler 2007). Jānovērš bērnu nabadzība.

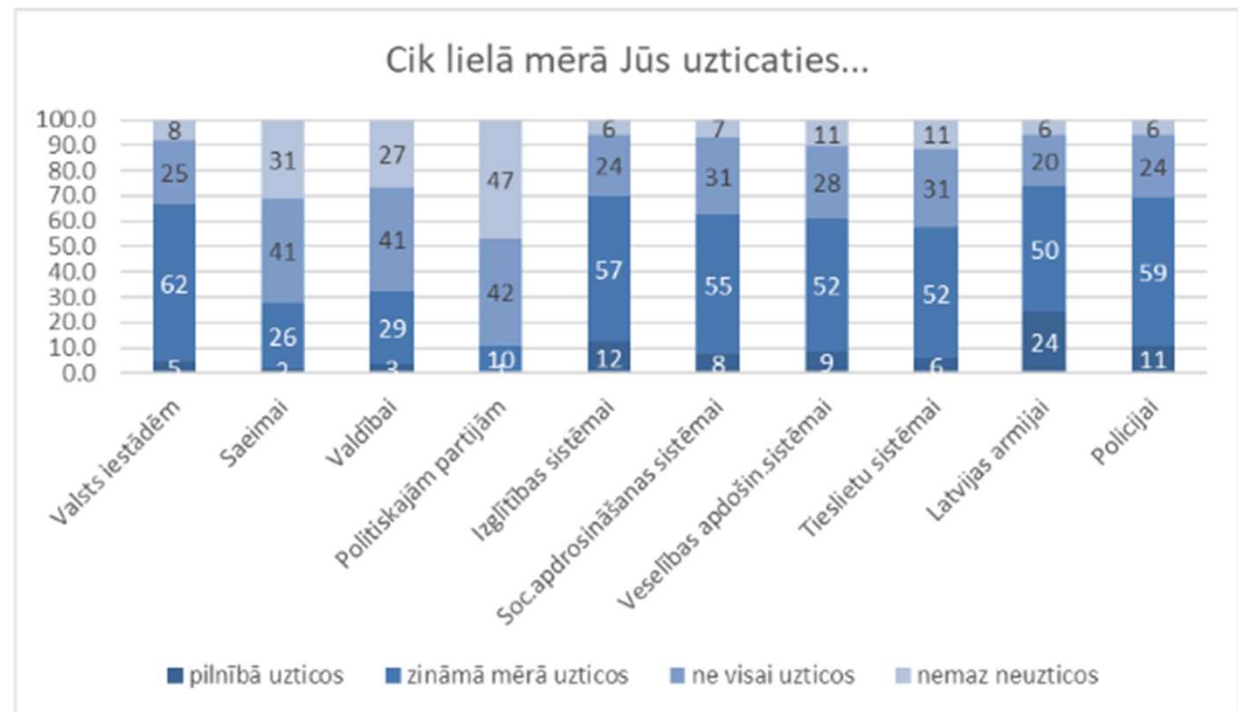
PALDIES PAR UZMANĪBU!

POLITISKĀ UZTICĒŠANĀS

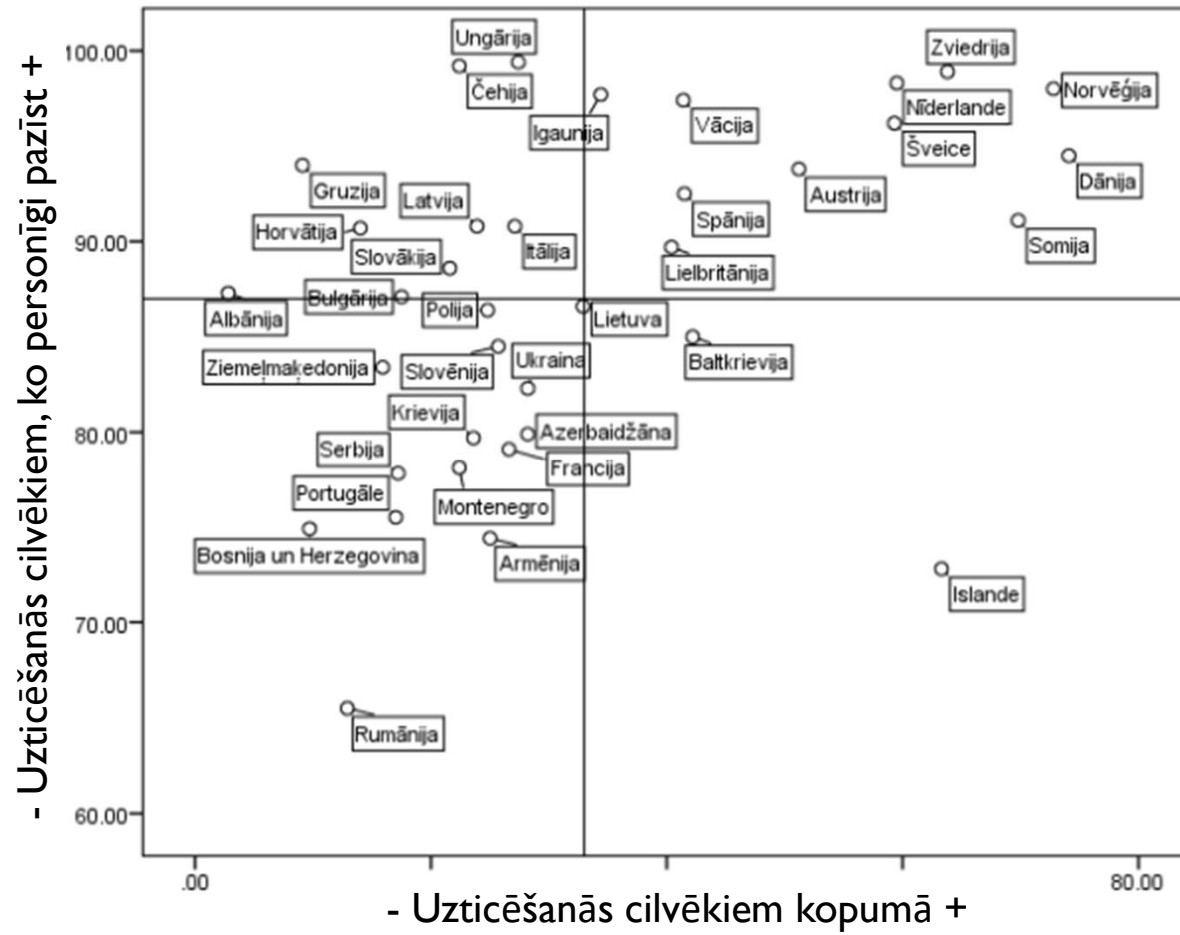
- Zema politiskā uzticēšanās ir problēma visā Eiropā. Latvijā uzticēšanās parlamentam un valdībai īpaši neatšķiras no Francijas vai Lielbritānijas un pat pārspēj daļu CA-Eiropas valstu.
- Uzticēšanās politiskajām partijām Latvijā gan ir viena no zemākajām Eiropā.

7.attēls. Uzticēšanās valsts un politiskajām institūcijām (%)

Avots: EVS dati. 2021. Svērti dati.

6.attēls. Sociāla kapitāla režīmi

PĒTĪJUMS: UZTICĒŠANĀS PĀRNESE NO ZIEMEĻVALSTĪM UZ BALTIJAS VALSTĪM DARBA TIRGŪ

- Baltijas valstīs darbinieku uzticība ir zema, un tas rada problēmas. Ziemeļvalstīs vadītāji vairāk iedrošina, mudina uzņemties atbildību, vienlaikus pārlicinoties, ka darbinieki zina, ka viņi vienmēr var jautāt un konsultēties. Individuālā iniciatīva var novest pie inovācijām.
- Ir daudz mazāka (hierarhiskā) distance, darbiniekiem tiek sniegta informācija par plāniem un mērķiem - gan uzņēmuma, gan individuālā līmenī, ir lielāka procesu pārredzamība, kas palielina uzticību vadībai un veicina produktivitāti.
- Ziemeļvalstīs darba devēji nebaidās uzticēties - kļūdīties ir vienkārši cilvēcīgi, savukārt Baltijas valstīs uzņēmumi nevar atļauties kļūdīties, pārtaisīt darbu. Rezultātā darbinieki tiek spiesti, kontrolēti, vainoti, kamēr Ziemeļvalstīs vide ir daudz mierīgāka, pārlicinātāka. Tas uzlabo darbinieku vispārējo labsajūtu un psiholoģisko veselību.
- Tie, kas ir strādājuši Ziemeļvalstīs, apgūst jaunu pieeju vadībai, darba kultūrai un darba vērtībām, iemācās uzticēties, produktīvi un demokrātiski apspriest domstarpības un aizstāvēt savas tiesības un intereses, apvienojoties asociācijās un kolektīvās darbībās. Pateicoties tam, remigranti kopā ar ārvalstu darba ņēmējiem var būtiski mainīt darba tirgus dinamiku.